

УДК 355/359:351.746.1

Василь ТЕЛЕЛИМ,
доктор військових наук, професор,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського, м. Київ

Володимир КИРИЛЕНКО,
доктор військових наук, професор,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

Володимир ЛЕМЕШКО,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

РЕКОМЕНДАЦІЇ УПРАВЛІННЮ ОРГАНУ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИКОРДОННИХ ПІДРОЗДІЛІВ ШВИДКОГО РЕАГУВАННЯ ПРИ ЗАГОСТРЕННІ ВОЄННО- ПОЛІТИЧНОЇ ОБСТАНОВКИ

У статті подано обґрунтування рекомендацій начальнику органу охорони державного кордону щодо застосування на ділянці відповідальності підпорядкованого прикордонного підрозділу швидкого реагування, а саме – формування варіантів дій сил та засобів для прикриття державного кордону в умовах загострення воєнно-політичної обстановки.

Ключові слова: національна безпека, прикордонна безпека, прикриття (захист) державного кордону, прикордонний підрозділ швид-

© Телелим В., Кириленко В., Лемешко В..

кого реагування, бойове застосування, оперативно-службова (службово-бойова) діяльність, бойові дії.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Застосування прикордонних підрозділів швидкого реагування (далі – ППШР) під час, що передбачено [1], для протидії збройним та іншим провокаціям на державному кордоні (озброєні провокації, відбиття збройного вторгнення на підконтрольну територію військових формувань противника, прорив державного кордону з подальшим розв’язанням повномасштабної агресії) є превентивним способом у процесі відбиття або хоча б затримання просування військових формувань противника силами та засобами до посиленого мотострілкового батальйону (танкового батальйону) у межах прикордонної смуги або в межах контрольованого прикордонного району. Застосування ППШР у проведенні військової операції в контрольованому прикордонному районі є можливим лише у початковий період розв’язання агресії та за умови використання обладнаних в інженерному відношенні (підготовлених у мирний час) взводних опорних пунктів на вигідних рубежах з необхідною варіантністю та приведеною у готовність системою інженерних загороджень на танконебезпечних напрямках.

Застосування ППШР повинно бути передбачено у законодавчих актах. Особливу увагу доцільно звернути на задані часові нормативи, у межах яких підрозділи будуть виконувати бойові завдання з відбиття збройного вторгнення, збройної провокації; самостійно або у взаємодії з Національною гвардією України (далі – НГУ) – з локалізації та знищення незаконних збройних формувань, які можуть діяти як з глибини нашої, так і з суміжної територій. На думку авторів, ППШР повинен застосовуватися на ділянці відповідальності прикордонного загону з моменту отримання випереджувальної інформації про висування противника до державного кордону до моменту зосередження на загрозованих ділянках на глибину прикордонної смуги (контрольованих прикордонних районів) підрозділів, частин та з’єднань швидкого реагування Збройних Сил України, спеціально призначеними для прикриття державного кордону (відповідно до плану оперативного розгортання військ, сил).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення даної проблеми і на які опираються автори, свідчить, що питання визначення переліку завдань, що повинні виконувати ППШР, порядку використання сил і засобів на сьогодні в керівних документах Державної прикордонної служби України розкрито не в повному обсязі, що у свою чергу спонукає до опрацювання науково-методичних розробок та рекомендацій управлінню органу охорони державного кордону (далі – ОДК) щодо застосування ППШР при загостренні воєнно-політичної обстановки.

Наявний науково-методичний апарат базується на положеннях, які розробляли: Б. М. Олексієнко, В. І. Баратюк, В. В. Голінко, В. П. Городнов, В. Г. Журавель, Ю. П. Лазоренко, В. Ф. Левковський, О. В. Мейко, В. М. Русаков та безумовно враховує загрози, форми та способи виконання поставлених завдань відповідними підрозділами, підготовлені відповідні оперативно-тактичні розрахунки та рекомендацій щодо реалізації завдань в умовах відсутності ведення гібридної війни. Разом із тим наукові результати зазначених досліджень не містять рекомендацій, які були б адаптовані до умов сьогодення.

Мета статті – представити результат обґрунтування рекомендацій начальнику органу ОДК щодо застосування ППШР та його структурних підрозділів на ділянці прикордонного загону (далі – ПРИКЗ).

Виклад основного матеріалу дослідження. Збройна агресія, яка виникла на початку 2014 року, виявила одну з багатьох проблем, а саме – недостатню кількість на території східного регіону України достатнього військового угруповання.

Найближчі військові формування знаходились на відстані від 200 до 500 км від східної ділянки державного кордону. У більшості випадків це більш ніж добовий перехід при здійсненні маршру в район оперативного (бойового) призначення без урахування часу на приведення цих частин у бойову готовність, на підготовку та здійснення маршру.

На даний момент це може стосуватись ділянок, наприклад, Чернігівського, Сумського чи Харківського прикордонного загонів.

Виходячи з таких умов, завдання щодо прикриття державного кордону буде покладатися на ППШР, які у взаємодії з наявними у ра-

йонах бойових дій підрозділами охорони державного кордону, НГУ будуть її реалізовувати. Саме ці підрозділи приймуть на себе перший удар противника на державному кордоні.

Основними принципами застосування ППШР автори вважають: своєчасність реагування на загострення обстановки у прикордонні як з підконтрольної території, так і з території сторони противника, цей принцип реалізується за наявності тісної взаємодії щодо обміну інформацією між усіма державними структурами, які за своїм призначенням зобов'язані збирати специфічну інформацію;

здатність локалізувати прикордонний конфлікт на його початковій стадії (відбиття збройної провокації, вторгнення військових формувань із суміжної території, знищення незаконних збройних формувань, які діють на підконтрольній території в прикордонних районах);

керованість діями ППШР;

автономність дій під час виконання оперативно-службових (службово-бойових) завдань;

прихованість дій ППШР (планування та проведення заходів оперативного, тактичного маскування);

здатність своєчасно здійснити маневр вогнем, наявними силами та засобами.

Застосування ППШР необхідно розглядати на фоні прогнозованих сценаріїв імовірного розвитку обстановки на державному кордоні та у контрольованому прикордонному районі як на суміжній, так і на підконтрольній території.

Логічно припустити, що застосування ППШР, як варіант, може бути у двох випадках:

по-перше, коли військовий конфлікт ще не розпочався;

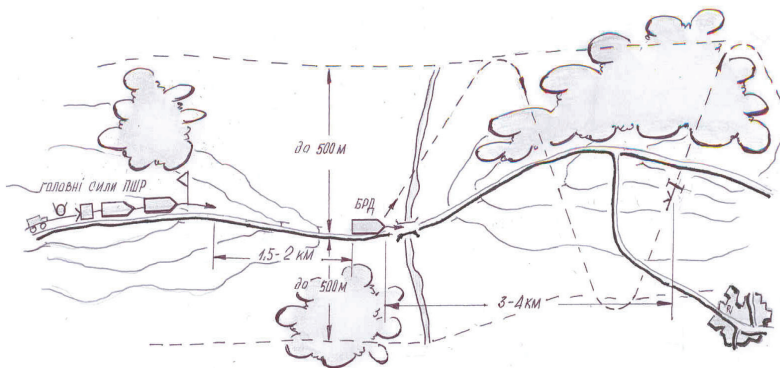
по-друге, коли потенційна загроза вже реалізувалася, тобто військовий конфлікт є розв'язаним.

За першим сценарієм, виходячи з аналізу обстановки, ППШР приводиться у готовність до бойового застосування та приховано зосереджується в районі оперативного (бойового) призначення, поблизу ймовірних напрямків прогнозованих дій потенційного противника в готовності до зайняття визначених районів та переходу до оборони.

За другим сценарієм ППШР висувається в район бойового призначення, займає оборону на рубежах у прикордонній смузі в готовності у взаємодії з підрозділом ОДК та НГУ не допустити прориву передових підрозділів противника в глибину контрольованої території.

У першому та другому варіантах сценаріїв значну роль буде відігравати переміщення ППШР у район виконання службово-бойових завдань.

Побудова похідного порядку повинна бути традиційною з урахуванням того, що по маршруту руху підрозділу можуть діяти диверсійно-розвідувальні групи (далі – ДРГ) противника, бандитські, сепаратистські збройні формування. Як бойову охорону необхідно вперед висувати бойовий розвідувальний дозор (далі – БРД) або дозорне відділення (дозорну машину) у складі відділення з приданим оператором безпілотного літального апарату (далі – БпЛА) (за наявності в ППШР мінометів та автоматичних гранатометів рекомендовано використати по одній одиниці озброєння з розрахунком у БРД). Варіант похідної охорони під час здійснення ППШР маршру з використанням БпЛА подано на рис. 1.

Рис. 1. Варіант похідної охорони під час здійснення прикордонним підрозділом швидкого реагування маршру з використанням безпілотного літального апарату

Після прибуття в район виконання завдань організується спостереження з урахуванням забезпечення прихованості та максимальної глибини спостереження за суміжною стороною, особливо на напрямках імовірних дій основних сил противника. Пости спостереження оснащуються оптичними, оптико-електронними, переносними тепловізорними приладами спостереження, великомасштабною картою або схемою місцевості, журналом спостереження, компасом, годинником, засобами зв'язку, підсвічування та подачі сигналів оповіщення тощо. Варіант організації системи спостереження ППШР із зазначенням зон досяжності засобів спостереження ППШР подано на рис. 2.

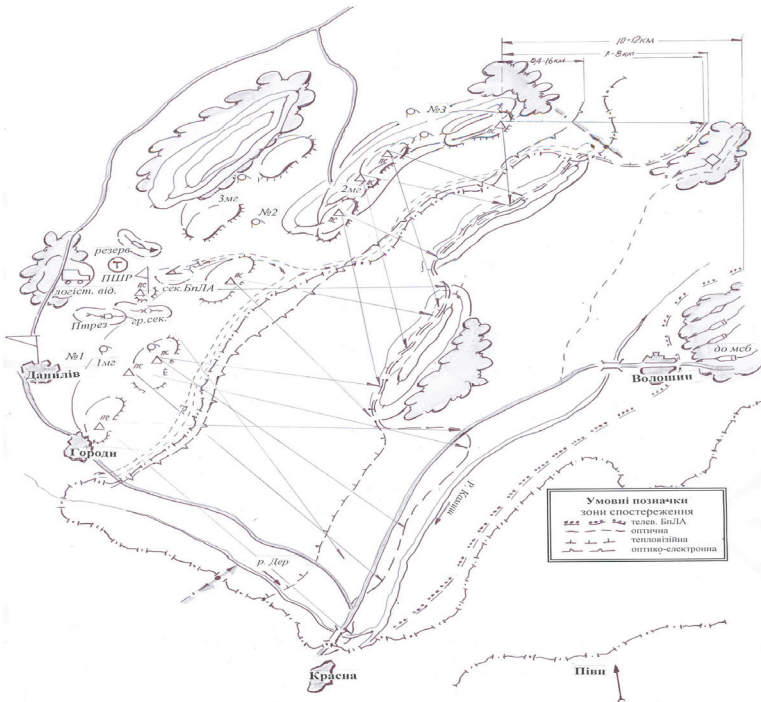

Рис. 2. Варіант організації спостереження прикордонного підрозділу швидкого реагування

Аналіз інформаційного потоку, що надходить з різних джерел взаємодіючих підрозділів і структур, надасть можливість начальнику ППШР оцінити обстановку, своєчасно вносити корегування та зміни в прийнятті рішення та, за необхідності, здійснювати маневр вогнем, силами та засобами.

Як і розвідка маскування належить до одного з видів бойового забезпечення. Прихованість дій досягається проведенням комплексу заходів, спрямованих на маскування підрозділів та об'єктів, протидію розвідці (повітряній розвідці) противника, збереження у таємниці відомостей про склад підрозділів ППШР, запобігання та недопущення втрати інформації щодо сил і засобів підрозділів, задуму дій і підготовчих заходів [2; 3].

Побудову оборони під час прикриття державного кордону ППШР доцільно організовувати за принципами переходу до оборони при веденні бойових дій з урахуванням особливостей:

оборона ППШР організовується для відбиття танкового, повітряного, десантного збройного вторгнення із забезпеченням можливості ведення тривалого оборонного бою в оточенні;

прикриття державного кордону (оборона визначеної ділянки) має базуватися на підготовлених позиціях у межах прикордонної смуги (інженерне обладнання місцевості, наявність опорних пунктів, ділянки місцевості підготовлені для постановки мінно-вибухових загороджень, прокладена система проводового зв'язку, обладнані укриття для особового складу, окопи для бойової техніки, командно-спостережні пункти) тощо;

опорні пункти та й в цілому район оборони мають бути підготовленими для кругової оборони;

у межах району оборони мають бути підготовлені шляхи для маневру силами та засобами ППШР, запасні вогневі позиції, вогневі рубежі для резервів.

Доцільно зазначити, що головну роль в успішному виконанні бойових завдань при відбитті збройного вторгнення військових формувань на нашу територію під час прикриття державного кордону буде

відігравати ретельно сплановане вогневе ураження противника, на що буде впливати низка чинників, основними з яких є:

осередковість оборони (перехід до оборони здійснюється, як правило, на напрямках, де можливе масоване застосування противником бронетехніки), основу якої будуть складати опорні пункти структурних підрозділів, які є аналогом взводних опорних пунктів;

ділянки між опорними пунктами можуть бути більшими ніж ті, що визначені бойовими статутами (у зв'язку з необхідністю прикриття більш широкого фронту силами та засобами, що є у ППШР), що обумовлює необхідність зосереджувати наявні сили та засоби на найбільш загрозливих напрямках у межах ділянки відповідальності ПРИКЗ;

відсутність відповідного озброєння та бойової техніки в підрозділах ОДК (відділах прикордонної служби), які виконують службово-бойові завдання на усіх ділянках відповідальностей відділів;

сили та засоби підсилення прикордонних підрозділів під час організації прикриття державного кордону в умовах різкого загострення військово-політичної обстановки від НГУ і Збройних Сил України, які не знаходяться на визначених бойових позиціях.

Отже, виходячи з вищезазначеного, при прикритті державного кордону вогневого зв'язку між опорними пунктами у більшості випадків не буде, тобто вогневі засоби своїми можливостями не будуть перекривати міжпозиційний простір. Тому пропонується планування вогневого ураження здійснювати зонально-об'єктовим способом, сутність якого полягає у тому, що кожному бойовому структурному підрозділу призначаються зони розвідки та ураження противника, в яких структурний підрозділ самостійно виконує всі вогневі завдання, виходячи з результатів власної розвідки (спостереження) противника, та за виконання яких несе повну відповідальність. Варіант побудови оборони при прикритті державного кордону зонально-об'єктовим способом подано на рис. 3.

На напрямках, що не прикриваються вогневими засобами зони розвідки та ураження противника, плануються застосування засідок, вогневі рубежі протитанкових, гранатометних підрозділів.

Під час організації оборони при прикритті державного кордону особливу увагу начальник ППШР повинен приділяти оцінці району, в якому ППШР буде виконувати завдання щодо прикриття державного кордону, при цьому головним елементом для прийняття рішення має стати вибір основних і запасних вогневих позицій.

На рис. 4 запропоновано варіант побудови бойового порядку ППШР для прикриття державного кордону, де ППШР зосереджує основні зусилля на лівому фланзі ділянки відповідальності на танко-небезпечному напрямку.

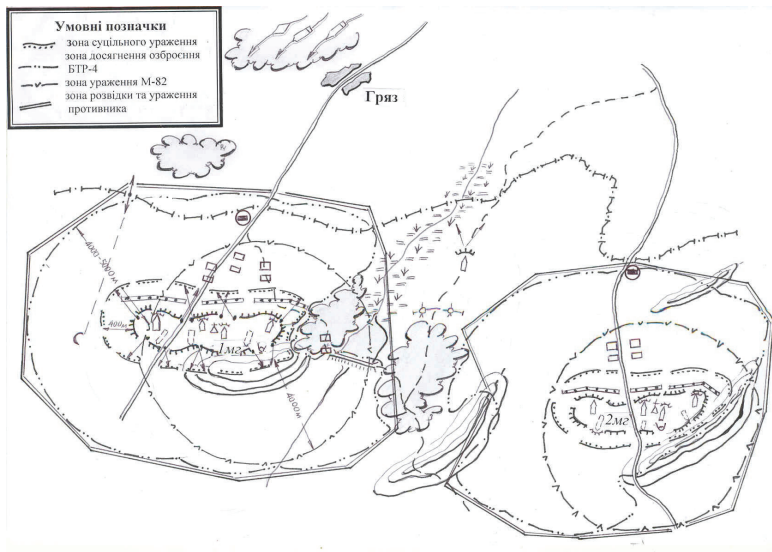

Рис. 3. Варіант побудови оборони із застосуванням зонально-об'єктового способу

Дещо по-іншому буде організовуватися управління діями підрозділів, коли військова агресія розгорнута з боку суміжної держави (групи держав), тобто противник випереджує в оперативному розгортанні сили, призначені для прикриття державного кордону. У такому варіанті обстановки найближчими до державного кордону будуть лише ППШР, які і приймуть на себе основне навантаження протидії

формуванням противника, що намагатимуться на початковому етапі розгортання агресії перейти державний кордон з подальшим розгортанням наступальних дій у глибину території підконтрольної України.

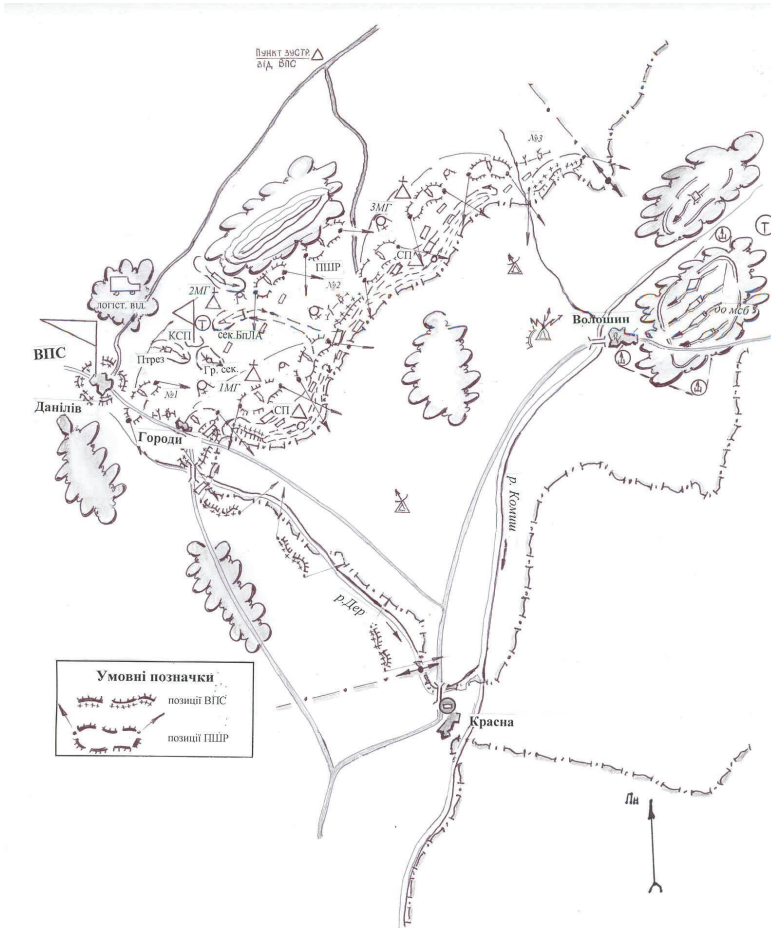

Рис. 4. Варіант застосування прикордонного підрозділу швидкого реагування для прикриття державного кордону та відбиття збройного вторгнення військових формувань противника

У такому випадку начальнику ППШР необхідно переходити до іншого способу ведення бою, а саме – до стримуючо-ударного. Суть цього способу полягає у тому, що стримуючі дії здійснює незначна кількість сил. Основні сили ППШР повинні бути зорієнтовані на нанесенні раптових ударів у фланги і тил угрупованню, що здійснило прорив, та на організацію миттєвих відходів на інші рубежі або райони, по яких противник не спроможний вести вогонь прямою наводкою. Бойове завдання щодо повного знищення противника у визначеному районі ставити недоцільно. Варіант стримуючо-ударного способу ведення бою під час прикриття державного кордону подано на рис. 5.

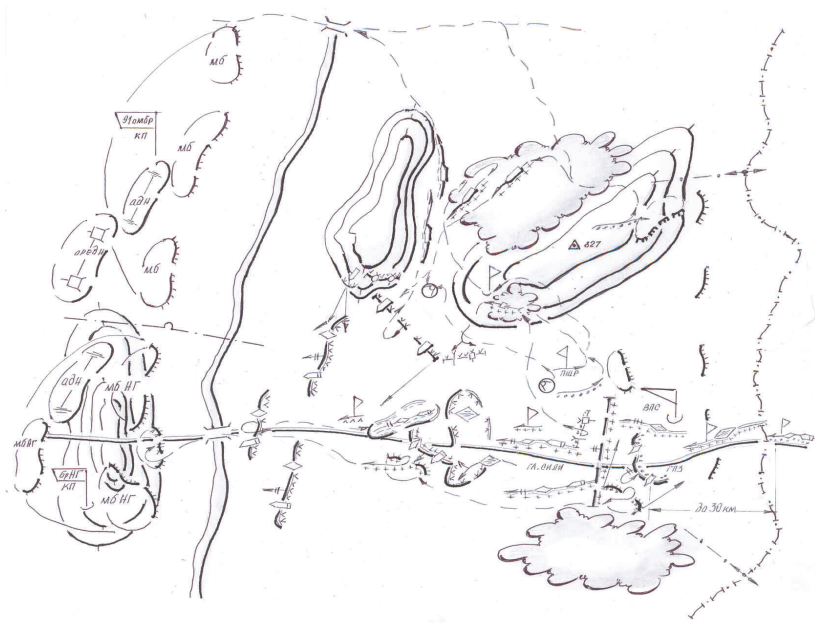
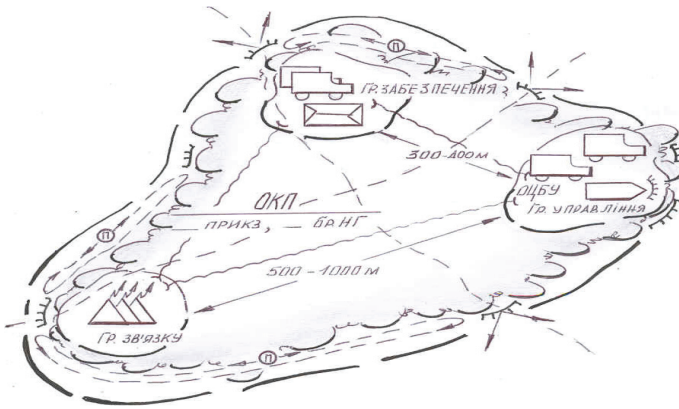

Рис. 5. Варіант стримуючо-ударного способу ведення бою з передовим загonom (авангардом) противника

Однією зі складових системи управління є командні пункти (пункти управління) [4]. Для підвищення оперативності управління силами та засобами, що задіяні у проведенні операції з прикриття державного

кордону в початковий період загострення обстановки, на нашу думку, повинні створюватися об'єднані командні пункти або об'єднані пункти управління, основним елементом яких має бути об'єднаний центр бойового управління (рис. 6).

В основу створення цих пунктів управління повинен бути покладений принцип скорочення часу від моменту прийняття рішення до початку дій підрозділів та організація резерву в системі управління.

Рис. 6. Варіант розміщення об'єднаного командного пункту на місцевості

Представництво посадових осіб (оперативних груп) зі своїми засобами зв'язку повинно бути таким, щоб вони були уповноважені видавати розпорядження своїм частинам (підрозділам) від імені начальника (командира) цих підрозділів і контролювати їх виконання. Про найбільш важливі розпорядження начальник оперативної групи доповідає своєму керівнику. Оптимальним варіантом роботи таких пунктів управління є такий, коли оперативну групу від відповідної державної силової структури очолює начальник (командир) того підрозділу (частини), що задіяний(а) згідно із загальним планом прикриття державного кордону (відбиття збройного вторгнення) у цій операції.

Керівництво діями всіх задіяних в операції сил здійснює начальник прикордонного органу зі своїм штабом до моменту виходу в райони оперативного (бойового) призначення частин і підрозділів Збройних Сил України і зайняття ними оборони в призначених ним районах. Після виходу в райони оперативного (бойового) призначення частин і підрозділів Збройних Сил України ділянки відповідальності на державному кордоні повинні бути передані частинам і підрозділам Збройних Сил України, а підрозділи Державної прикордонної служби України виводяться в райони призначення та використовуються за планом оборонної операції Збройних Сил України на даному операційному напрямі [4].

Висновки і напрями подальших досліджень. Основним завданням ППШР, на думку авторів, має стати прикриття певної ділянки державного кордону, відбиття проривів через нього військових формувань противника силами та засобами до посиленого мотострілецького (танкового) батальйону (батальйонної тактичної групи). Тривалість дій такого підрозділу повинна збігатися з відведеним часом на розгортання спеціально призначених для цього військ прикриття державного кордону від Збройних Сил України або від НГУ. Таке застосування сил та засобів ППШР повинно бути узгоджено керівними документами та відповідними законодавчими актами з подальшою підготовкою спільних розпорядчих документів. Зазначений період часу може скласти 2–3 доби та має залежність від обстановки, що прогнозується або склалася на ділянці державного кордону, а також кількості здійснених ППШР маневрів на інших ділянках залежно від загальної обстановки. Розгляд цих питань обумовлюють напрями подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України : Указ Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016. – К., 2016.
2. Тактичне маскування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sdamzavas.net/1-8954.html>
3. Основы тактической маскировки [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.google.com.ua/search?client>

4. Бойовий статут Сухопутних військ Збройних Сил України. Частина II (батальйон, рота). – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2015. – 368 с.

Телелим В., Кириленко В., Лемешко В. **Рекомендации управлению органа охраны государственной границы по применению пограничных подразделений быстрого реагирования при обострении военно-политической обстановки**

В статье поданы обоснования рекомендаций начальнику органа охраны государственной границы по использованию на участке ответственности подчинённого пограничного подразделения быстрого реагирования – а именно формирование вариантов действий сил и средств по прикрытию государственной границы в условиях обострения военно-политической обстановки.

Ключевые слова: национальная безопасность, пограничная безопасность, прикрытия (защита) государственной границы, пограничное подразделение быстрого реагирования, боевое применение, оперативно-служебная (служебно-боевая) деятельность, боевые действия.

Telemetry V., Kyrylenko V., Lemeshko V. **Recommendations to the management staff of the State Border protection unit as to the use of units of rapid response in escalation of the military-political situation**

The article deals with grounds of recommendations to the management staff of the State border protection unit as to the use on the sector of responsibility the subordinate border unit of rapid response, namely formation of variants of activities of forces and means to cover the State border in conditions of escalation of the military-political situation.

Use of units of rapid response during the acute of military and political situation that are provided, armed and other provocations on the border (armed provocations, repel of the armed invasion to our territory of military units, the State border breakthrough with the further solution of full-scale aggression) is a preventive manner in the process of reflection or at least limitation of movement of military formations of enemy by means to reinforced infantry battalion, a tank battalion of the enemy within the border zone, or within controlled border area. The use of these units in conducting of military operations in the controlled border area is possible only

in the initial period of aggression and using only equipped in engineering conditions, trained in peacetime bases in capacity to the platoon on profitable lines with enough variance with aligned system of engineering barriers to tank dangerous directions.

The use of units of rapid response should be provided in the relevant legislative act, in particular the terms within which the unit will perform combat missions with the reflection of an armed invasion, armed provocations or in cooperation with the National Guard of Ukraine, localization and destruction of illegal armed groups that can act both from the depth of our and from adjacent areas. We believe that this term (the term of units of rapid response use) should be in the range of receiving the intelligence information about the enemy movement to the State border to saturate the entire border zone to a depth of controlled border areas by units, divisions and formations of rapid response of the Armed Forces of Ukraine by specially designed units to cover the border (according to the plan of operative deployment of troops, forces).

The question of establishing of a list of tasks that must comply BURR, order of use capabilities and means currently in the governing documents of the State Border Service of Ukraine is determined incomplete, which in turn leads to the study research and teaching materials, namely the development of the recommendations to the State border protection unit as to the use of units of rapid response on an exacerbation of the military-political situation.

It is important to take into consideration threats, forms and methods of implementation of tasks to relevant units. The operative and tactical calculations and recommendations on the implementation of tasks in the absence of conducting a hybrid war have been prepared.

Keywords: *national security, border security, covering (protecting) of the State border, border unit of rapid response, combat use, operative and service (service and combat) activity, combat activities.*